

ИЗБОР НА ОБЕКТИ ПРИ СЪЗДАВАНЕТО НА ГЕОПРОСТРАНСТВЕНА ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА ЗА ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА ПРИРОДНОТО И КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО В ОБЛАСТ БЛАГОЕВГРАД¹

асистент инж. Галина Безинска²,
доц. д-р инж. Пенка Кастрева²,
доц. д-р Иван Дреновски²,
доц. д-р Красимир Стоянов²

² Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград - България

ABSTRACT – Изследването и картирането на обектите на природното и културното наследство (ПКН) е залегнало като една от приоритетните теми по програмата INSPIRE. Тя има за цел не само локализирането им върху земната повърхност, но също и подробното описание на техните характеристики и възможностите им за туристическо усвояване.

За подпомагане на качествено изпълнение на тези задачи е добре да се изготви класификация на обектите на ПКН и въз основа на ясни критерии те да бъдат отнесени към една или друга категория. Този доклад има за цел да предложи: 1) създаване на приложна класификация на обектите на ПКН за туристически цели; 2) предлагане на критерии за избор на обекти на ПКН с туристически потенциал; 3) изготвяне на индикативен примерен списък на обектите на ПКН, отговарящи на съответните критерии в изследваната територия.

За изпълнение на поставените по-горе задачи са използвани различни методи, като преглед и обстоен анализ на литературни и нормативни източници, както и картографски метод на изследване чрез използване на географски информационни системи (ГИС).

Като резултат от изследването е съставен предварителен списък на туристически атрактивните обекти на ПКН, които следва да се въведат в една бъдеща геоинформационна система.

Първи етап от изследването е завършен с изработването на интерактивна карта за обектите от ПКН за област Благоевград, достъпна на следния линк: <http://gis.swu.bg/Mappetizer5/>.

Keywords: природно и културно наследство, област Благоевград, интерактивна карта

ВЪВЕДЕНИЕ

Защитата и популяризирането на природното и културното наследство е стратегически приоритет за развитието на туризма в България. Страната ни има богата история и традиции, забележителни паметници на културата, оставени от антични цивилизации, обитавали българските земи. Многобройни са и обектите на природното наследство, които предизвикват нашето възхищение и привличат много посетители. Различните обекти имат национална, регионална или местна значимост. Някои от тях са много привлекателни и носят ползи за развитието на туризма в страната и имат значение за патриотичното възпитание и съхраняването на националната идентичност на българите. Това е достатъчен мотив за полагане на усилия за поддръжка на националното ни наследство.

Съхраняването, опазването и популяризирането на природните забележителности и културните ценности на страната ни е отговорност на всички. На фона на големите икономически и финансови трудности значим фактор е създаването на програми за опазване на природното и културното наследство с финансовата и техническа помощ на Европейския съвет. Приоритетна цел на програмите е управлението на това наследство да се извършва в рамките на международно приети стандарти.

¹ Докладът е подготвен в изпълнение на дейностите по проект, финансиран по Наредба №3 - модул „Комплексни геоекологични (физикогеографски, социално-икономически и екологични) изследвания - разкриване на потенциала за устойчиво развитие в граничните планински райони на Югозападна България“

В международната практика съществува тенденция за разработване и приемане на унифицирана правна рамка за опазване на световното природно и културно-историческо наследство. Множество нормативни документи за неговото опазване са разработени и приети от ЮНЕСКО (UNESCO). През 1972 г. Генералната конференция на ЮНЕСКО приема конвенция за защита на световното културно и природно наследство. Друг важен документ е Хартата на културния туризъм [7], който цели популяризиране на природното и културно наследство сред обществото и акцентира върху необходимостта от опазването му.

Съществуващите практики за опазване и управление на природното и културно наследство не са адекватни на съвременните условия в България. Целта на нормативната система е да защитава културните ценности на страната. Съществуват обаче редица примери за незаконен износ на културни ценности, които доказват реалните опасности пред опазването на културното ни наследство. Те са сигнал за липсата на адекватна правна уредба и показват, че сега действащата система за закрила на културното наследство е почти неефективна.

Законите, които са пряко свързани с опазване на природното наследство в България са Законът за защитените територии (ЗЗТ) и Законът за опазване на околната среда (ЗОС). За опазване на националното културно-историческо наследство през 2009 г. е приет Закон за културното наследство, но много малко е направено за регистриране на обектите и тяхното оцифряване. До момента богатото културно наследство на България не е достъпно за онлайн потребителите, именно поради липсата на информационна система.

Освен споменатите нормативни документи има натрупан известен опит в прилагането на национални и регионални политики за опазване на природното и културното наследство. Например, разработени са интерактивни карти за защитените зони по Натура 2000 [4], създадени са цифрови модели на териториите за НП "Рила", НП "Централен Балкан" и ПП "Рилски манастир" и др. В същото време продължава провеждането на дискусии по проблемите, свързани с опазването на природното и особено на културното наследство в България. Това недвусмислено говори за огромната празнина в информационното пространство по отношение на природните и културни ценности на България.

Докладът цели:

- да се изберат най-важните и атрактивни от туристическа гледна точка природни и културно-исторически обекти с национално значение на територията на област Благоевград;
- да се създаде интерактивна карта на обектите на природното и културното наследство.

С постигането на поставените цели ще се подпомогне изграждането на бъдещ национален геоинформационен модел за тяхното съхранение и управление.

За подобряване и улесняване на работата при съставянето и използването на базите данни на природните и културни обекти е необходима тяхната предварителна класификация. Тъй като обектите в проучвания район са разнородни, систематизирането им е трудно за изпълнение. Тези усилия обаче ще осигурят основата за разработването на общи принципи за изграждането на бъдеща информационна система. От друга страна класификацията, която предстои да бъде направена за една относително малка част от територията на цялата страна не би могла да бъде изчерпателна по отношение на възможните класификационни единици. Това със сигурност ще доведе до затруднения при обединяване на базите данни, създадени за различни територии, институции и за различни цели.

КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Културното наследство обхваща нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност [1].

Съгласно дефиницията за културно наследство в [8] могат да се обособят следните групи обекти на културното наследство:

- паметници – архитектурни, археологически, скулптури, надписи, пещери;
- сгради - отделни или групи от сгради, уникални със своята архитектура;
- исторически, археологически, естетически, етноложки или антропологични места – обекти, създадени от природата и човека.

Предмет на настоящия доклад са само обектите на недвижимото материално културно наследство. Според нас класификацията на ЮНЕСКО не е коректна защото не осигурява еднозначното отнасяне на един обект към една група. Това допуска едновременното включване на един обект в различни групи, което е логически неиздържано. Поради тази причина се въздържа да обособим същия обхват на групите обекти на културното наследство. Законът за културното наследство (чл.47) отделя значително по-голям брой групи по различни признаци. В съответствие главно с Хартата на културния туризъм [7] и при използване на критерия научна и културна област, към която се отнасят недвижимите културни ценности (по ЗКН), предлагаме обособяването на следните групи обекти на недвижимото материално културно наследство:

- археологически обекти (точкови и площни);
- исторически обекти (точкови и площни);
- архитектурни и етнографски обекти (точкови и площни).

За избягване на възможно припокриване и отнасяне на един и същ обект към две групи, е необходимо посочването на водещ критерий за всяка една от групите. Така например към археологическите обекти се отнасят само тези, които са били разкрити в резултат на разкопки. Към групата на историческите обекти се отнасят тези, които са свързани с конкретно историческо събитие или исторически личности, например Самуиловата крепост и къщата-музей на Никола Вапцаров. Към архитектурните и етнографски обекти се отнасят повечето църкви и манастири, възрожденски къщи и комплекси.

Допълнително във всяка една от групите се отделят и подгрупи, в зависимост от тяхната специфика и съответно в картите имат един картографски знак. Има и такива обекти, като екопътеки и други обекти с местно значение, които имат потенциал за развитието на туризма, но не и законово установен статут.

ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО

В конвенцията [8] като "природно наследство" се определят следните природни дадености:

- физически и биологични образувания или групи от тях;
- геоложки образувания или групи от тях;
- физикогеографски образувания - местообитание на застрашени видове животни и растения;

- природни обекти или територия с изключителна природна красота.

За избягване на възможното нееднозначно отнасяне на един и същи обект на природното наследство към няколко различни групи, поради припокриване на тяхното съдържание, се наложи те да бъдат обединени в две основни групи:

- природни (физикогеографски, геоложки и геоморфоложки, и биологични) образувания, единични обекти или групи от тях;
- местообитания на застрашени видове животни и растения или защитени територии.

Така например към първата група се отнасят природни забележителности (скални феномени като земни пирамиди, пещери, водопади, карстови и минерални извори и др.) и вековни дървета.

Към втората група се отнасят националните и природните паркове, защитени местности обявени с цел опазване на ценни растителни видове, както и защитени зони по Натура 2000. Резерватите също спадат към тази група, но те нямат пряко отношение към развитието на туризма, защото посещенията в тях са законово ограничени.

СТРУКТУРИРАНЕ НА БАЗАТА ДАННИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ИНТЕРАКТИВНА КАРТА

Структурата на данните в картни слоеве е съобразена с видовете обекти, попадащи в района на картографиране – област Благоевград.

Като основна структурна единица на най-високо ниво е приета област Благоевград и последващите по-ниски нива - общини и населени места. По този начин ще може да се осъществи разглеждане и управление на природните и културни обекти, както по отделни населени места, така и по общини, или за цялата област. В същия ред са организирани и зум функциите за реда на появяване на териториалните единици. Появата на различни визуални мащаби ще даде възможност да не се струпват всички условни знаци, особено за точковите обекти, представящи отделни дървета или различни паметници на културата. Със същата цел при различно ниво на визуални мащаби има възможност точковите обекти да преминават в площни (например, населени места). От друга страна при по-едри визуални мащаби ползвателят на картата може да види в коя териториална единица попадат отделните обекти. Самите обекти също се групират в графични слоеве по тип, които могат от своя страна да се обобщят в отделни геобазисни данни (тематични групи). Например:

- административни граници (на общини, землища, населени места);
- хидрография – водни течения, естествени и изкуствени водни обекти, канали;
- транспорт - пътната и жп мрежа;
- природни обекти - защитени територии (национални, природни паркове и резервати); защитени местности; природни забележителности; вековни дървета;
- паметници на културата;
- изображения – фотографски снимки на различни обекти от съдържанието на картата.

За област Благоевград Министерството на културата обявява общо 45 обекти на културното наследство с национално значение [6], които попадат в изследваната територия. За вида на обектите от Министерството на културата са използвани различни термини, някои от които се

препокриват като съдържание. Ние сме ги обобщили в 5 групи от гледна точка на картографска издържаност и по-лесна четимост на картата. Наименованието на обектите могат да се видят при посочването им в картата, а също така и в атрибутната таблица.

На картата са представени и природните обекти [2, 5], структурирани в следните слоеве:

- паркове в Благоевградска област - Национален парк „Пирин”, Национален парк „Рила”, Природен парк „Беласица”;
- резервати в Благоевградска област – Юлен, Баюви дупки – Джинджирица, Алиботуш, Парангалица, Конгура, Ореляк, Тисата, Соколата, Тъмна гора, Конски дол;
- защитени местности в Благоевградска област – Лъжница, Славянка, Кресненско дефиле, Бабите”, Моравска, Чукаро, Павльова падина, Манастирището, Беслет, Рупите, Кучкарника, Круше, Буйна, Топлище, Белаците;
- природни забележителности в Благоевградска област – Мелнишки пирамиди, Кожуха, Сватбата, Орлите, Честна, Каялийски скали, Къошката, Бойчова скала, Черната скала, Момина скала, Козия камък, Пиростията (община Банско), Попина лъка, Пиростията (община Гоце Делчев), Туфча, Купена.
- вековни дървета в Благоевградска област – Чинар (източен) – гр. Сандански, лятна къпалня, Чинар (източен) – гр. Сандански, площада; Чинар (източен) – гр. Мелник, площада; Чинар (източен) – с. Скрът, край реката; Чинар (Дом на щъркелите) – гр. Петрич, на площад срещу БНБ; Черна мура – гр. Банско; Ела – с. Добринище; Бяла мура – с. Добринище; Топола – с. Дъбница; Чинар – ж.п. спирка Пейо Яворов, Бял бор с прераснала бяла мура – с. Добринище; Питомен кестен – с. Гега; Чинар – гр. Гоце Делчев; Чинар – с. Корница; Чинар – с. Борово; Чинар – с. Гърмен; Топола (черна) – с. Мусомища; Чинар – с. Габрене; Бял бор – с. Долно Драглище, м. Златица; Бял бор – гр. Разлог, хижа Яворов; Бяла мура – гр. Разлог, хижа Яворов; Черна мура – гр. Банско, хижа Бъндерица (Байкушевата мура); Смърч („Чудния смърч”, „Чудната ела”) – гр. Банско, м. Тодорова орница; Чинар – гр. Петрич, ул. Яне Сандански; Бяла мура – м. Тишето, м. Бяла река, гр. Разлог; Чинар (източен) – с. Джигурово, центъра на селото; Черна мура – гр. Разлог, м. Средоноз; Черна мура („Голямата мура”) – гр. Разлог, м.Байови дупки; Чинар (източен) – гр. Мелник, край реката; Бряст (полски) – гр. Благоевград (двора на IV основно училище „Д. Дебелянов”); Благун – с. Хърсово; Дъб (летен) 3бр – гр. Кресна (двора на черквата „Моравска кресна”); Група чинари 5 бр. – с. Ключ, край реката; Дъб (летен) 3бр – с. Вракуповица; Дъб (летен) „Пашовия дъб” – с. Палат; Цер – с. Падеш, м. Върковица, махала Падеш; Благун – с. Хърсово, м. Митовица; Чинар 14 бр – с. Мендово; Чинар – с. Годешево, площада; Чинар – с. Илинденци; Смърч (обикновен) – с. Бунцево, м. Вайдева нива; Смърч (обикновен) – с. Бел камен, мах. Шутеви; Обикновена ела – с. Бел камен, мах. Шутеви; Бор (бял) – с. Бел камен, м. Боро; Смърч (обикновен) – с. Бел камен; Смърч (обикновен) 4 дървета, сраснали в основата – с. Бел камен, м. Чавдарника; Източен платан – с. Лешница, в двора на храма „Св. Марина”; Източен чинар – гр. Кресна; Дървовидна хвойна – гр. Кресна; Източен чинар 7 бр. – гр. Сандански.

Горните обекти са въведени и структурирани в групи със съответните им знаци в среда на ArcGIS, версия 9.3. В резултат на това крайният продукт е направен с програмата „Mappetizer for ArcGIS“. Mappetizer е векторна технология за web-картографиране. Графичната информация също се съдържа като векторни графични образи на отделните обекти, а данните за тях в атрибутни таблици. Голяма част от възможностите на Mappetizer са подобни на ГИС продуктите, като: включване и изключване на отделни слоеве; показване на информация за

обектите от слоевете, въведена в атрибутната им таблица; показване на атрибутната таблица за всеки отделен слой; запитване към базата данни за намиране на обекти; постигане на различна степен на подробност на картографираните обекти посредством zoom функциите, т.е. използване на различни визуални мащаби; възможност за цялостен изглед на картата; инструменти за измерване по карта, като разстояния и площ, извеждане на координати; добавяне на хиперлинкове, e-mail адреси, url адреси, изображение и др.

Съставената интерактивна карта може да се види на адрес: <http://gis.swu.bg/Mappetizer5/>.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Не е възможно на този първи етап от настоящото обсъждане за съдържанието на картата на природното и културно наследство на територията на област Благоевград, респ., информационна система, да се направи пълна преценка за съдържанието и класифицирането на обектите. Предполага се, че с разработване на проектите по трансгранично сътрудничество имащи за цел опазване на природните и културни обекти в граничните райони, може да се постигане пълнота и изчерпателност на споменатите обекти. Точната инвентаризация и пространственото им определяне ще допринесе за устойчивото използване и съхранение на природното и културно богатство на района. Считаме, че в хода на обсъждането и разработването на подобни проекти ще се появят проблеми, които ще наложат промени и допълване на идеите изложени тук.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Закон за културното наследство, Обн. ДВ. бр.19/13 март 2009.
- [2] Закон за защитените територии, Обн. ДВ. бр.133 от 11.11.1998 г. и последно изменение ДВ бр. 66 от 26.07.2013.
(<http://www.moew.government.bg/files/file/Nature/Legislation/Zakoni/ZZT.pdf>)
- [3] Закона за опазване на околната среда. Обн. ДВ, бр.91 от 25.09.2002.
- [4] Динамична карта - Информационна система за защитени зони от екологична мрежа Натура 2000 (<http://natura2000.moew.government.bg/Home/Map>).
- [5] Списък на вековните дървета (<http://eea.government.bg/v-trees/bg/>)
- [6] Списък на паметниците на културата с категория „Национално значение” на територията на област Благоевград (по населени места)
(<http://mc.government.bg/images/NPK/BLAGOEVFRAD.pdf>).
- [7] International cultural tourism charter. 12th General Assembly in Mexico, October 1999.
(http://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf)
- [8] UNESCO. Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage. General Conference at its seventeenth session Paris, 16 november 1972.
(<http://www.whitrap.org/themes/69/userfiles/download/2012/3/5/cpo4hzeyahwlq2n.pdf>)